

הפטרת אחרי מות וקדושים כהאי שתא בירור מנהג בית מדרשינו ומנהג העיר פ"ת מאת הרבנים הגאונים חנני בירת מדרשינו שליט"א

נכתב ונערך ע"י הרב גונן זיק

"הוא דבר שאינו מצוי, שיש שמזדמן אחת ל-24 שנה, ואחת ל-27 שנה, וגם אחת ל-44 שנה¹, שהוא דבר רחוק מאוד שכמעט הוא נעלם מסתם אדם" (דרכי משה, אור"ח א' סימן ל"ו).

השנה חל אירוע חריג בנדירותו, לפניו לא היה כן זה 27 שנה, ואחריו לא יהיה כן עד שנת תת"א ועוד מועד לחזון. אירוע זה הינו שילוב של הפטרות פרשיות אחרי מות-קדושים (להלן: אחמ"ק) שאינן מחוברות עם שנה מעוברת מסוג זח"ג. בשנים רגילות פרשיות אחמ"ק מחוברות ומפטירין בהן "הלא כבני כושיים". לעתים, הן אינן מחוברות ואז קורה אחת מהשלוש² או שקוראים באחרי את הפטרת שבת הגדול - "וערבה"² ואז בקדושים את "הלא כבני", או שקדושים חל בשבת ר"ח אייר ומפטירין "השמים כסאי" או שר"ח אייר חל בראשון ומפטירין "מחר חודש". המקרה היחיד בו חל כדוגמת השנה הינו בשנה מעוברת מסוג זח"ג (ראש השנה ביום ז', מרחשוון וכסלו חסרים שניהם, ופסח חל ביום ג'). שנה מסוג זה חלה בממוצע 5.8 פעמים במאה שנה.

עיקר הבעיה במקרה כזה היא הפטרת "קדושים" שהיא "התשפוט" ביחזקאל - הפטרה זו מוכיחה את עם ישראל בענייני ג"ע מפורטים, ואף נושאת בחובה חשש לקורא בה כפי שנראה בהמשך.

הגמרא במגילה מספרת על "אדם אחד שהיה קורא למעלה מר' אליעזר הודע את ירושלים את תועבותיה", אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אימך, בדקו אחרי ומצאו בו שמץ פסול³ והנראה מדברי ר"א שאין לקרוא ענין זה, ולא רק בהפטרת "הודע" אלא ה"ה בהפטרת "התשפוט". ואע"פ שהיה מקום לחלק שהפטרת "הודע" עוסקת בחטאי ירושלים ולא בחטאי ישראל, ואולי דווקא ר"א שהיה בירושלים ובזמן המקדש הקפיד על זה, אמנם בפרה"מ לרמב"ם כתב "וטעם ר"א הוא כבוד לירושלים ולישראל", א"כ אין לקרוא הפטרה זו וכדומה לה אף שלא בפני הבית.

אמנם פסוקי "הודע" לא נקבעו בסדר ההפטרות (לאשכנזים), אך הפטרת "התשפוט" הדומה לה בתוכנה נקבעה להפטרת "קדושים" העוסקת באיסורי ג"ע, והוא תמוה מה ראו המסדרים שלא לחשוש לדברי ר"א.

על פי רוב כאשר יש שתי פרשיות הנקראות בשבת אחת מפטירין בהפטרת האחרונה, וכ"כ המרדכי "בשבת שיש בו פרשיות סמוכות לעולם המפטיר מפטיר באחרונה, חוץ מאחמ"ק שמפטירין "הלא כבני

¹ הוא אינו, שלעולם לא חלה הפסקה של 44 שנה בין זח"ג לזח"ג, והנראה שנתחלפה לו קביעות זח"ג בקביעות זש"ה נדירה ממנה

² אמנם למנהג אשכנז המקורי (פפד"מ) אין קוראין בשבת הגדול וערבה אלא את הפטרת השבוע

כושיים שהיא הפטרת אח"מ, מפני שההפטרה השניה מדברת בתועבות ירושלים, ומסיים הדרכי משה "וא"כ כשהם חלוקים מפטירין לאח"מ הלא כבני ולקדושים התשפוט ודלא כהחומשים דלהפך".

א"כ כבר מצינו 2 מנהגים: שיטת החומשין שמהפכין את ההפטרות (התשפוט לאחר"מ והלא כבני לקדושים), ושיטת הרמ"א לקרוא הלא כבני לאח"מ והתשפוט לקדושים.

להסביר את שיטת החומשין אפ"ל שסידרו כך מכיון שתמיד מפטירין באחרונה, וע"כ באחרמ"ק שנפוצות כשהן סמוכות, ובד"כ מפטירין בהן "הלא כבני" סידרו כך למען הסדר הטוב. אמנם הרמב"ם עצמו בסידור ההפטרות שבס"ס אהבה קבע את הפטרת "התשפוט" לפרשת אח"מ כדברי החומשין, ונראה שהוא מנהג שהיה נהוג בחלק מהמקומות³ ולכן הרמ"א חש להנהיג את ההפך וכפי שמודפס אצלנו בחומשים ולאפוקי מהחומשין של אותו זמן⁴.

באותו ענין יש לציין שהרמב"ם קבע את הפטרת "הודע" לפרשת שמות, ונראה שלא פסק כדברי ר"א ואין חשש לקוראה, ק"ו להפטרת "התשפוט".

בנוסף לשתי שיטות אלו מצינו שיטה שלישית המיוחסת לר"ד סולובייצ'יק מבוססות המעיד כי בליטא קראו בשתי השבתות את הפטרת "הלא כבני". שיטה זו נראית כמשונה לקרוא שבת אחרי שבת את אותה הפטרה, אמנם כבר מצינו כן בפורים משולש שקורין בירושלים את הפטרת "פקדתי" למרות ששבוע קודם קראו להפטרת זכור. גם הרב חרל"פ הנהיג כן בירושלים שלא להפטיר "התשפוט" כלל וכלל, והעידו זקני ירושלים שכן נהגו גם בבתי ברידא ובחצר שטרויס, וכן בבתי נייטן.

את מנהג הישיבה הק' קשה לברר, שהלא בקביעות זח"ג פרשת אחר"מ חלה בבין הזמנים, ופ' קדושים חלה בג' אייר ובמקרים כאלה ישנם רבים הנוהגים להתחיל את הזמן רק ביום ראשון ד' אייר. אמנם בביהכנ"ס פרושים שבגבעת שאול, שכידוע נוסד בשנת תש"י ע"י הר"ז דבורץ ככולל לאברכי ישיבת חברון⁵ ורה"י ר' יחזקאל סרנא והמשגיח ר' מאיר היו רשומים כנאמני המקום, נהגו בשנת תש"ל לקרוא פעמיים "הלא כבני", ובוודאי שלא עשו על דעת עצמם ונועצו בראשי הישיבה בכל שאלה.

העולה מהדברים כי מנהג ירושלים ברוב בתי הכנסיות העתיקים היה לקרוא פעמיים "הלא כבני". מנגד בחלק מהישיבות הירושלמיות (וכן בביהכנ"ס של הגריש אלישיב) נהגו כהרמ"א, וכן הנהיג החזו"א בבני ברק.

סיכום הלכה למעשה: מנהג הישיבה כפי שבא לידי ביטוי בביהכנ"ס "פרושים" לקרוא פעמיים "הלא כבני", וכן הורו לנו מרנן ראשי הישיבה שליט"א להלכה ולמעשה. מעניין לציין שדעת הרב שריה דבילצקי⁶ היא שגם בפ"ת הנוהגת במנהגי ירושלים קוראים פעמיים "הלא כבני", והנה הוא תרתי לטיבותא – מנהג הישיבה הק' ומנהג מייסדי פ"ת.

בברכת

הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובנביאי האמת והצדק
בית המדרש חברון היכל יחזקאל

³ וכן הוא בלקט יושר בשם רבו התרומת הדשן

⁴ ובלוח לא"י כהביא מנהג זה כפשוטו ושכן נהגו בירושלים, וכבר תמה עליו ר' שריה דבילצקי במכתבו, והעיד שהתפלל בשערי חסד ובעל הקורא דשם ר' אפרים שמואל פפרמן-לרנר הכריז כי הוא בעל קורא למעלה מ-60 שנה ומעולם לא קרא הפטרת "התשפוט", וכך נהגו שם בפועל שלא לקרוא הפטרה זו אף פעם.

⁵ ולפני כן נרכש השטח ע"י ר' הירש לויטן מסלבודקא, מייסד ישיבת "אור החיים" בסלבודקא שהיה הגרעין הראשון לישיבת סלבודקא לאחמ"כ.

⁶ במכתבו משנת תשנ"ז, פורסם בכתב העת "הנאמן" גליון ל"ט